Setan lausunto lakivaliokunnalle

Rikkomaton - kielletään eheytyshoidot kansalaisaloite (KAA 6/2023 vp)

Seta kiittää lakivaliokuntaa mahdollisuudesta olla kuultavana Rikkomaton -kansalaisaloitteesta. Seta pitää aloitetta erittäin tervetulleena ja kannattaa sen tavoitetta kieltää toiminta, joka tähtää seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen niin kutsuttuun eheyttämiseen, eli seksuaalisen suuntautumisen muuttamiseen heteroksi ja/tai sukupuolen muuttamista cissukupuoliseksi.

Kansainväliset ihmisoikeustoimijat ovat viimeisten vuosien aikana yhä yksituumaisemmin todenneet eheytystoiminnan loukkaavan useita kansainvälisten ihmisoikeussopimusten takaamia ihmisoikeuksia, kuten kidutuksen ja epäinhimillisen kohtelun kieltoa, oikeutta syrjimättömyyteen, oikeutta terveyteen ja lapsen oikeuksia. Ihmisoikeustoimijat ovatkin kehottaneet maita ryhtymään toimiin ns. eheyttämistoiminnan kieltämiseksi. Eheytystoimintaa rajoitetaankin lailla ainakin 14 maassa. Viime vuonna Pohjoismaista sekä Islanti että Norja ovat hyväksyneet kattavat eheytystoiminnan kieltävät lait. Viime vuonna toiminnan kieltämiseen ovat patistaneet myös Euroopan ihmisoikeusvaltuutettu ja Euroopan rasismin ja suvaitsemattomuuden vastainen komitea (ECRI).

Sateenkaaritoimijat Seta mukaan lukien ovat jo pidempään peräänkuuluttaneet tarvetta puuttua tiukemmin eheytystoimintaan Suomessa. Ehjänä syntynyt -kansalaisaloite toi asian edellisen eduskunnan käsiteltäväksi 2021, mutta eduskunta ei päässyt ottamaan asiaan kantaa. Koska kansainvälinen kehitys eheytystoiminnan kieltämiseksi on ollut nopeaa, Seta teetti (2022) aiheesta selvityksen ja tarkensi omaa linjaansa asiassa.[1] Seta katsoo, että:

1. Seksuaalisen suuntautumisen, sukupuoli-identiteetin tai sukupuolen ilmaisun muuttamiseen tähtäävät toimenpiteet sekä niiden mainonta ja markkinointi tulee kieltää lailla.

2. Pelkkä haitallisen toiminnan kieltäminen ei kuitenkaan riitä ilmiöön puuttumiseksi ja siihen liittyvän inhimillisen kärsimyksen lievittämiseksi. Tarvitaan toimia, joilla voidaan auttaa ja tukea muutospyrkimysten kohteeksi joutuneita yksilöitä sekä lisätä niin sote-alalla toimivien ammattilaisten kuin uskonnollisten yhteisöjen tietoutta toiminnan haitallisuudesta sekä yleensä seksuaalisen suuntautumisen ja sukupuolen moninaisuudesta.

3. Muutospyrkimysten kiellosta säädettäessä on

A) määriteltävä kiellettävät käytännöt tarpeeksi kattavasti ja selvästi, kieltoa tulee voida soveltaa seuraavissa tilanteissa:

- muutospyrkimyksiin kehottaminen ja kannustaminen Suomessa tai sen ulkopuolella, kehotukseen tai käskyyn seksuaalisen suuntautumisen, sukupuoli-identiteetin tai

[1] Ingman Peik, Eheytystoiminta ja yhteiskunnan vastuu. Seksuaalisen suuntautumisen, sukupuoli-identiteetin tai sukupuolen ilmaisun muutospyrkimyksiin kannustavaan toimintaan puuttuminen Suomessa ja kansainvälisesti. Seta 2022.

sukupuolen ilmaisun tukahduttamiseksi, uskonnonharjoitukseksi luettaviin muutospyrkimyksiin tähtääviin käytäntöihin (kuten yhteinen rukoilu toisen puolesta seksuaalisen suuntautumisen, sukupuoli-identiteetin tai sukupuolen ilmaisun muuttamiseksi), muutospyrkimyksiin kannustavan toiminnan mainostaminen ml. tiedon välittäminen toiminnasta Suomen rajojen ulkopuolella sekä matkan välittäminen, järjestäminen tai sen rahoittaminen muutospyrkimyksiin osallistumiseksi Suomen rajojen ulkopuolella

- on kiinnitettävä huomiota siihen, että kielto ei kuitenkaan vahingossa estä tarjoamasta tukea oman seksuaalisen suuntautumisen tai sukupuoli-identiteetin tai sukupuolen ilmaisun selventämiseksi tai sukupuolta vahvistavia sukupuolenkorjaushoitoja.

B) varmistettava, ettei yksilön suostumus muutospyrkimyksiin (automaattisesti) vapauta muutospyrkimyksiin kannustanutta ja sellaisia palveluja tarjonnutta tahoa vastuusta

C) huolehdittava, että kielto ulottuu niin terveydenhuoltoon, kasvatuksen- ja koulutuksen piiriin, uskonnolliseen toimintaan kuin kaikkeen julkiseen tai yksityiseen toimintaan

D) määriteltävä, miten kieltoa valvotaan sekä kiellon rikkomisesta aiheutuvat sanktiot, on myös luotava käytäntö ilmiantojen tekemiseen

E) varmistettava, että seksuaalisen suuntautumisen, sukupuoli-identiteetin tai sukupuolen ilmaisun muuttamiseen tähtäävien toimenpiteiden kohteiksi joutuneilla tulee olla mahdollisuus hakea korvauksia.

4. Seksuaalisen suuntautumisen, sukupuoli-identiteetin tai sukupuolen ilmaisun muuttamiseen tähtäävien toimenpiteiden kohteeksi joutuneille tai toiminnasta ilmiannon tehneille tulee tarjota välittömästi riittävää suojelua (esim. lähestymiskielto, turvallinen/salainen majoituspaikka).

5. Seksuaalisen suuntautumisen, sukupuoli-identiteetin tai sukupuolen ilmaisun muuttamiseen tähtäävien toimenpiteiden kohteeksi joutuneille tulee olla tarjolla vertaistukea sekä asiantuntevaa ammatillista apua mm. traumojen käsittelemiseen. Apua tulee kohdentaa myös muutospyrkimyksistä ilmoittaneille.

6. Tarvitaan toimia tietoisuuden lisäämiseksi haitoista, joita seksuaalisen suuntautumisen, sukupuoli-identiteetin tai sukupuolen ilmaisun muuttamiseen tähtäävät toimenpiteet aiheuttavat. Tietoa tulee kohdentaa erityisesti sote-alan ammattilaisille sekä uskonnollisille yhteisöille.

7. Seksuaalisen suuntautumisen ja sukupuolen moninaisuudesta tulee tarjota koulutusta sote-alan ammattilaisten peruskoulutuksessa ja täydennyskoulutuksessa.

Eheytystoiminta Suomessa

”Eheytystoiminnalla” Seta tarkoittaa seksuaalisen suuntautumisen, sukupuoli-identiteetin tai sukupuolen ilmaisun muutospyrkimyksiin tai niiden tukahduttamiseen tai kieltämiseen kannustavaa toimintaa. Tällaisen eheytystoiminnan kautta pyritään muuttamaan ei-heteroseksuaalinen suuntautuminen heteroseksuaaliseksi tai trans- tai muunsukupuolisuus cis-sukupuolisuudeksi. Kyse on siis yksilöön ulkopuolelta kohdistettavasta toiminnasta. Joskus niitä kutsutaan pelkästään eheyttämiseksi tai eheytyshoidoiksi tai -terapioiksi Eheyttämissanasta huolimatta toiminnalla ei ole minkäänlaista yksilöä eheyttävää tai hoitavaa vaikutusta, siksi ”eheyttäminen” on tässä yhteydessä syytä ymmärtää lainausmerkeissä.

Seksuaaliseen suuntautumiseen ja sukupuoli-identiteettiin kohdistuvat muutospyrkimykset ovat osa pitkää jatkumoa, jossa seksuaalisen suuntautumisen ja sukupuolen moninaisuutta on pyritty kontrolloimaan niin moraalisäännöin kuin kriminalisoinnein ja patologisoinnein. Homoseksuaalisuuden dekriminalisoinnista on Suomessa jo yli 50 vuotta ja sairausleiman poistamisesta yli 40 vuotta. Sukupuolen moninaisuuteen liittyvä sanktiointia on purettu hitaammin. Transvestisuus depatologisoitiin Suomen kansallisessa sairausluokituksessa 2012. Maailman terveysjärjestö on siirtänyt uusimmassa sairausluokituksessa ICD-11:ssä sukupuolen moninaisuuteen liittyvät diagnoosit pois mielenterveyden häiriöiden joukosta. Tasa-arvolaki on vuodesta 2015 lähtien kieltänyt eksplisiittisesti syrjinnän sukupuoli-identiteetin ja sukupuolen ilmaisun (sekä kehon sukupuolitettujen piirteiden) perusteella. Suomessa saatettiin 2023 voimaan laki, joka vahvisti etenkin transihmisten itsemääräämisoikeutta omaan sukupuoleen. Edistyksestä huolimatta vanhentuneet käsitykset sukupuolen ja seksuaalisen suuntautumisen moninaisuudesta vaikuttavat edelleen yhteiskunnassa mukaan lukien terveydenhuollon piirissä.

Vuonna 2016 terveydenhuollon ammattilaisille (518 vastaajaa) tehdyn kyselyn mukaan valtaosa vastanneista, peräti 76 %, ilmasi olevansa valmiita kunnioittamaan asiakkaan toivetta seksuaalisen suuntautumisen muuttamisesta ja auttamaan asiakasta muutoksen puolesta. Kuitenkin vain hyvin pieni osa ammattilaisista katsoi, että heteroseksuaalisuudesta poikkeava seksuaalisuus on häiriö, joka voidaan parantaa.[2] Vastaukset kertovat puutteellisesta ymmärryksestä ns. eheytystoiminnan haitallisuudesta.

Suomessa eheytystoiminta liitetään useimmiten uskonnollisiin yhteisöihin. Parhaiten Suomessa tunnetaankin kristillisen eheytysliikkeen ideologia, jossa “korjataan rikkinäisyyttä” ja jonka taustalla on cis-heteronormatiivinen ihmisihanne. Muutospyrkimysten sanktioinnin osalta onkin tärkeä ymmärtää, että toimintaa tapahtuu erilaisissa yhteyksissä. Ilmiön tunnistamisessa ja siihen puuttumisessa haasteena on myös moniperusteinen syrjintä, jolle esim. uskonnolliset ja rodullistetut sateenkaari-ihmiset altistuvat. [3]

Seksuaaliseen suuntautumiseen tai sukupuoli-identiteettiin kohdistuvat muutospyrkimykset voivat Suomessa sisältää esimerkiksi vertaisryhmiin osallistumista, yksilöterapiaa, sielunhoitoterapiaa, osallistumista leiriin tai retriittiin, Raamatun lukemista, rukoilua, seksistä pidättäytymistä, heteroavioliiton solmimista tai heteroseksuaalisia seurustelusuhteita, muutospyrkimykset vaarantavien ystävyyssuhteiden lopettamista, itsetyydytyksestä pidättäytymistä, feminiinisyys- tai maskuliinisuusharjoituksia tai demonien tai pahojen henkien pois ajamista. Eheytystoimintaan voi kuulua myös yksilön pakottaminen pois Suomesta, mihin voi liittyä ihmissalakuljetusta, kaappauksia tai pakottamista matkustamaan maahan, josta perhe ja suku on lähtöisin, vapaudenriistoa sekä pakkoavioliittoja.[4]

Taakasta voimavaraksi -hankkeessa tehdyssä kyselyssä eheytystoiminnasta (2020) vastaajat kertoivat, että muutoksen tavoitteluun vaikutti valtaosalla ympäristön kielteiset asenteet homoudesta/transihmisyydestä, suorainainen paine muutospyrkimyksiin. Paine muutospyrkimyksiin oli tullut yleisimmin uskonnollisista

[2] Partanen, Elina, Tutkimus sosiaali- ja terveydenhuoltoalan ammattilaisten näkemyksistä seksuaali- ja sukupuolivähemmistöön kuuluvien asiakkaiden kohtaamisesta työssään. Opinnäytetyö sairaanhoitajatutkintoon (AMK). DIAK 2018. https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/156957/Partanen_Elina.pdf?sequence=1&isAllowed=y Tutkimuksessa on hyödynnetty Sinuiksi-palvelun keräämää kyselyaineistoa sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisten kohtaamisesta sateenkaariasiakkaiden kanssa ja sateenkaaritiedon saamisesta.

[3] Ks. Kohti sateenkaariystävällisempää Suomea Kohti sateenkaariystävällisempää Suomea: Tilannearvio seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisesta Suomessa 2021. Oikeusministeriö 2021, https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/163566 ja Ingman 2022.

[4] Ingman 2022. Tiedot perustuvat mm. Taakasta voimavaraksi -hankkeen Eheytysraporttiin ”eheytyskokemuksista” ja muslimitaustaisten sateenkaari-ihmisten kanssa työskentelevien ammattilaisten näkemyksiin.

yhteisöistä, perheeltä ja suvulta sekä ystäväpiiristä, mainintoja oli myös kouluista/oppilaitoksista, terveydenhuollon ammattihenkilöistä ja työpaikoista. Kyselyyn vastanneet kertovat:

> "Uskonnollinen yhteisö, josta tulen, on yleisesti viestinnässään antanut ymmärtää, että homouden harjoittaminen on syntiä. Tämä on vaikuttanut minuun syvästi ajatusten tasolla, sillä olen kokenut, että minua ei hyväksytä sellaisena kun olen ja siksi olen pyrkinyt muuttamaan seksuaalista suuntautumista."
>
> "Suvussa, ja sitä kautta uskonyhteisössä johon sukuni kuuluu, on puhuttu koko nuoruuteni ajan pahimmillaan jopa homojen tappamisesta."
>
> "Seurakunnassa toitotetaan että kyllä me hyväksytään homot, mutta ei niiden tekoja, niin eihän siinä enää uskaltanut miettiä omaa identiteettiään yhtään. Koitti vaan painaa tunteet ja ajatukset taka-alalle."

Eheytystoimintaan osallistuneiden joukossa korostuu uskonnollisten yhteisöjen jäsenet, niin osallistuneiden joukossa näkyvät myös terveydenhuollon ammattihenkilöt. Eheytystoimintaa tehneiden henkilöiden koulutustaustassa useita mainintoja saivat myös lääkärit, sairaan- ja terveydenhoitajat, psykoterapeutit ja psykologit.[5]

Psykologiliitto on kiinnittänyt huomiota ns. eheytystoimintaa tarjoavien ja siihen osallistuvien väliseen valta-asetelmaan. Se katsoo, että on ongelmallista, että auktoriteettiasemassa toimivat uskonnolliset tai muut yhteisöt tarjoavat eheytyshoitoja vähemmistöasemassa oleville seksuaali- ja sukupuolivähemmistöön kuuluville yksilöille, sillä valta-asetelman vuoksi eheytyshoito voi näyttäytyä yksilön näkökulmasta varteenotettavana tai ainoana mahdollisena vaihtoehtona.[6]

Rikkomaton -aloitetta käsiteltäessä, on olennaista ymmärtää, että eheytystoiminta on mahdollista konteksteissa ja yhteisöissä, joissa homoseksuaalisuus tai transihmisyys käsitetään jollain tavalla ei-toivottavaksi, vähempiarvoiseksi tai tuomittavaksi. Se on räikeässä ristiriidassa seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvien ihmisarvon ja yhdenvertaisuuden tunnustamisen kanssa, siksi siihen tulee puuttua.

Eheytystoiminta on haitallista

Suomen psykiatriyhdistys ja Suomen Psykologiliitto linjasivat molemmat 2021 ns. eheytystoiminnan haitallisuudesta. Psykiatriyhdistys totesi: "Tieteellinen tutkimustieto on osoittanut, etteivät seksuaalinen suuntautuminen tai sukupuoli-identiteetti ole "terapeuttisin interventioin" muokattavissa. Sen sijaan on lisääntyvää tutkimusnäyttöä siitä, että eheytysterapioille altistuminen on ihmisen mielenterveydelle haitallista ja kärsimystä aiheuttavaa." Psykiatriyhdistys lisää myös, että ammatillinen näkemys eheytysterapioista on

[5] Eheytysraportti. Kyselyraportti seksuaalisen suuntautumisen- ja sukupuoli-identiteetin muutospyrkimyksistä Suomessa. Taakasta voimavaraksi -hanke. (2020) Kyselyyn vastasi 64 henkilöä, joista valtaosa oli yrittänyt muuttaa seksuaalista suuntautumistaan tai sukupuoli-identiteettiä; Ani Iivanainen on (2023) toteuttanut kyselyn sateenkaari-ihmisiin kohdistuvasta hengellisestä väkivallasta ja eheyttämisestä Suomen evankelisluterilaisen kirkon sisällä. Tuloksia on julkaistu alustavasti Iivanaisen blogissa: Sateenkaari-ihmisten kohtaama hengellinen väkivalta ja eheytys evankelis-luterilaisessa kirkossa -kyselyn tulokset osa 1 – Portfolio Ani Iivanainen (portfolioiivanainen.com) ja Sateenkaari-ihmisten kohtaama hengellinen väkivalta ja eheytys evankelis-luterilaisessa kirkossa -kyselyn tulokset osa 2 – Portfolio Ani Iivanainen (portfolioiivanainen.com).

[6] Suomen Psykologiliiton kanta eheytyshoitoihin on ehdottoman kielteinen – Psykologiliiton kannanotto seksuaali- ja sukupuolivähemmistöille tarjottavista nk. eheytyshoidoista. 15.6.2021. https://www.psyli.fi/suomen-psykologiliiton-kanta-eheytyshoitoihin-on-ehdottoman-kielteinen/.

kansainvälisesti yhtenäinen, eheytystoiminnasta ovatkin irtisanoutuneet useimmat johtavat lääketieteelliset ja psykiatriset organisaatiot.[7]

Eheytystoiminnan haitallisuudesta ei ole epäilystä. Toiminnalla on kielteisiä vaikutuksia mielenterveyteen, ihmissuhteisiin, seksuaaliseen suuntautumiseen ja/tai sukupuoli-identiteettiin ja seksuaaliseen hyvinvointiin. Vaikutukset voivat pitkäaikaisina puolestaan näkyä hankaluuksina opinnoissa, työllistymisessä ja heikentää yhteiskunnallista osallistumista. Ne vaikuttavat kielteisesti myös uskonnollisuuden tai hengellisyyden toteuttamiseen.

Edellä mainitussa Eheytysraportissa vastaajat kertoivat eheytystoiminnan vaikutuksista elämäänsä:

> "Tuhosi minut, minun itsetuntoni, minun seksuaalisuuteni. Olen rikki ja yritän korjata palasia."
>
> ”Itsetunnon mureneminen, paniikkikohtaukset ja masennus. Alituinen pelko ja eristäytyneisyys sen seurauksena. Itsetuhoiset ajatukset. ”
>
> "Sairastuin vakaviin mielenterveysongelmiin enkä vieläkään elä vapaasti minuna. Enkä varmaan koskaan tule elämäänkään.”
>
> "Koko episodi oli yksi osasyy syömishäiriön puhkeamiselle myöhemmin. Kokemus lisäsi omaa kokemusta itsestäni huonona, viallisena, vääränlaisena, sopimattomana.”
>
> "Koin niin suurta itsevihaa ja epäonnistumisen tunnetta, että yritin tappaa itseni useita kertoja. Mielenterveyteni tuhoutui samalla.”

Suomen Psykologiliitto on kiinnittänyt huomiota myös siihen, että seksuaali- tai sukupuoli-identiteetin selittäminen lapsuuden kokemuksilla, vanhempien kasvatuksella tai traumatapahtumilla aiheuttaa myös läheisille ja yhteisöille perusteetonta syyllisyyden taakkaa ja patologisoi seksuaalisen suuntautumisen ja sukupuolen moninaisuutta. Toiminta on haitallista niin yhteisöille kuin yksilöille.

Suomessa terveydenhuoltojärjestelmä ei tunnista eheytyshoitoja, eikä se kuulu virallisen terveydenhuollon piiriin. Valvira katsoo, että eheytystoiminta on lääketieteen ulkopuolella olevaa vaihtoehto-/uskomushoitoa. Linjaus tarkoittaa, ettei Valviran valvontavelvollisuus ulotu toimintaan silloin kuin sitä tarjotaan terveydenhuollon ulkopuolella, ei-lääketieteellisenä hoitona. Käytännössä siten myös terveydenhuollon ammattilainen voi Suomessa tarjota eheytyshoitoa, kunhan sitä ei liitetä terveydenhuollon ammattihenkilönä toimimiseen, eikä asiakkaalle synny kuvaa, että kyse on yleisesti hyväksytystä terveydenhoidosta.[8]

Kansainvälinen kehitys puoltaa, että eheytystoimintaa tulisi käsitellä erityisenä ilmiönä ja se tulisi kieltää.

Kansainvälinen kehitys ”eheytystoiminnan” kieltämiseksi

Euroopan parlamentti on 2018 kehottanut jäsenmaita ryhtymään toimiin eheytystoiminnan kieltämiseksi. Vuonna 2021 Euroopan Parlamentti julisti EU:n turvavyöhykkeeksi sateenkaari-ihmisille (LGBTIQ Freedom Zone). Samalla se myös kehotti jäsenmaita kriminalisoimaan nk. eheytysterapiat.[9] Myös Euroopan komissio

[7]Suomen Psykiatriyhdistyksen kannanotto eheytysterapioihin. 11.3.2021. https://www.psy.fi/blogit_ja_kannanotot/suomen_psykiatriyhdistyksen_kannanotto_eheytysterapioihin.1313.blog.
[8] Ingman 2022.
[9] European Parliament resolution of 1 March 2018 on the situation of fundamental rights in the EU in 2016. https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2018-0056_EN.html;

katsoo, että eheytystoiminta on haitallinen käytäntö, jolla voi olla merkittäviä kielteisiä vaikutuksia terveydelle mukaan lukien mielenterveydelle.[10]

Euroopan neuvoston Euroopan ihmisoikeusvaltuutettu otti vuonna 2023 kantaa niin sanottujen eheyttämistoimien lopettamiseksi. Valtuutettu toteaa, että eheyttämistoimet tarkoittavat erilaisia seksuaalisen suuntautumisen, sukupuoli-identiteetin tai sukupuolen ilmaisun muuttamiseen tähtääviä toimenpiteitä. Hän toteaa, että eheytystoiminta voi rikkoa Euroopan ihmisoikeussopimuksen kidutuksen kieltoa ja yksityiselämän suojaa. Lisäksi niitä voidaan arvioida syrjinnän kiellon näkökulmasta. Nykytiedon valossa nämä toimet ovat epäeettisiä, haitallisia ja siksi kiellettyjä yhä useammassa maassa. Valtuutettu kehottaa kannanotossaan Euroopan neuvoston jäsenmaita:

1) keräämään tietoa eheyttämistoiminnasta,
2) varmistamaan täytäntöönpanokelpoiset ja sanktioita sisältävät kiellot tekijöille,
3) kieltämään eheyttämistoiminnan mainonta,
4) huomioimaan uhrien tuki- ja kuntoutuspalvelut,
5) lisäämään tietoisuutta näiden käytäntöjen kielteisistä seurauksista sateenkaari-ihmisille.[11]

Euroopan rasismin ja suvaitsemattomuuden vastainen komitea ECRI linjasi myös 2023 ns. eheytystoiminnan kieltämisen puolesta sateenkaari-ihmisten yhdenvertaisuutta koskevassa laajemmassa linjauksessaan. ECRI suosittaa jäsenmaita kieltämään lailla kattavasti ja tehokkaasti kaikki toimet mukaan lukien niiden mainostamisen sekä edistämisen, joilla pyritään muuttamaan lapsen seksuaalista suuntautumista tai sukupuoli-identiteettiä tai niiden ilmaisemista. ECRI kehottaa jäsenmaita lisäksi ryhtymään tehokkaisiin toimenpiteisiin (ml. lakiin kirjatut kiellot tai ammatilliset koodistot) varmistaakseen, ettei kukaan aikuinen joudu vastoin omaa tahtoaan tai pakotetusti sellaisten toimien kohteeksi, joiden tavoitteena on seksuaalisen suuntautumisen tai sukupuoli-identiteetin ja niiden ilmaisun muuttaminen.[12]

YK:n itsenäinen seksuaaliseen suuntautumiseen ja sukupuoli-identiteettiin kohdistuvan väkivallan ja syrjinnänvastainen asiantuntija (SOGIE raportoija) on vuonna 2020 kehottanut YK:n jäsenmaita säätämään lakeja, jotka kieltävät kyseisen toiminnan. Raportoija on peräänkuuluttanut eheytystoiminnan kieltämistä kaikkialla maailmassa. Raportoija korostaa, että eheytystoiminta loukkaa kansainvälisten sopimusten turvaamia ihmisoikeuksia, kuten oikeutta syrjimättömyyteen, oikeutta terveyteen, kidutuksen ja epäinhimillisen kohtelun kieltoa ja lapsen oikeuksia. Eheytystoiminta kohdistuu tiettyyn ihmisryhmään seksuaalisen suuntautumisen ja sukupuoli-identiteetin perusteella ja niiden tarkoitus on puuttua henkilökohtaiseen koskemattomuuteen ja autonomiaan. Näin ollen toiminta on lähtökohtaisesti syrjivää.

YK:n kidutuksen ja epäinhimillisen kohtelun kieltoa valvovat toimijat ovat katsoneet, että eheytystoiminta voi olla kidutusta, tai epäinhimillistä ja alentavaa kohtelua, erityisesti kun siihen liittyy pakko, vastentahtoisuus, väärinkäyttö tai painostaminen, eikä sille ole yksilön suostumusta.

[10] LGBTIQ Equality Strategy 2020-2025, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52020DC0698.

[11] Human rights comment. Nothing to cure: putting an end to so-called “conversion therapies” for LGBTI people. 2023, https://www.coe.int/en/web/commissioner/-/nothing-to-cure-putting-an-end-to-so-called-conversion-therapies-for-lgbti-people.

[12] General Policy Recommendation No. 17 on preventing and combating intolerance and discrimination against LGBTI persons. ECRI 2023, https://www.coe.int/en/web/european-commission-against-racism-and-intolerance/recommendation-no.-17.

Eheytystoiminta loukkaa oikeutta korkeimpaan mahdolliseen terveyteen ja vapautta elää ilman ei-suostumuksellisia lääketieteellisiä hoitoja. Seksuaali- ja lisääntymisterveysoikeuksiin kuuluu myös seksuaalisen suuntautumisen ja sukupuoli-identiteetin kunnioittaminen. Mm. ennakkoluulot, stigma, sateenkaari-ihmisten kriminalisoinnit ja patologisointi vaikuttavat kielteisesti kansalliseen terveyspolitiikkaan ja käytäntöihin.

SOGIE raportoija toteaa, että eheytystoiminta on vastoin valtion velvollisuutta suojella lapsia väkivallalta, haitallisilta käytännöiltä ja julmalta, epäinhimilliseltä ja alentavalta kohtelulta, ne ovat vastoin lapsen identiteetin, fyysisen ja henkisen koskemattomuuden, terveyden ja ilmaisun vapauden kunnioittamista ja vaston lapsen edun ensisijaisuutta.

Eheytystoiminnan kieltämisestä säädettäessä tulisi SOGIE raportoijan mukaan:

1) selvästi määritellä kiellettävät käytännöt
2) varmistaa, ettei julkisilla varoilla tueta kyseisiä käytänteitä
3) kieltää niiden mainostaminen
4) kieltää kyseiset käytänteet terveydenhuollossa, uskontojen piirissä, koulutuksen ja kasvatuksen piirissä, paikallisyhteisöissä tai kaupallisissa palveluilla eli sekä julkisessa että yksityisessä toiminnassa
5) luoda rangaistusmenettely kiellon rikkomisesta ja tutkia ilmoitukset kiellon rikkomisesta
6) luoda tavat, joilla kohteiksi joutuneet ihmiset voisivat hakea hyvitystä.[13]

Eheytystoimintaa puolustetaan joskus uskonnon ja vakaumuksen vapauden nimissä. YK:n uskonnon ja vakaumuksen vapautta käsittelevä erityisraportoija noteeraa (2020) ns. eheytystoiminnan sateenkaari-ihmisiin kohdistuvan väkivallan muodoksi, jota perustellaan uskonnolla. Raportoija korostaa, että uskonnollisella vakaumuksella ei voida oikeuttaa seksuaaliseen suuntautumiseen tai sukupuoli-identiteettiin perustuvaa syrjintää. Sen sijaan hän huomauttaa, että syrjivät käytännöt ovat este sateenkaari-ihmisten uskonnonvapauden toteutumiselle. [14]

Eheytystoiminnan kieltäminen spesifisti lailla onkin yleistynyt 2010-luvulta lähtien monissa maissa. Aikaisin kielto on Brasiliasta vuodelta 1999. Sen jälkeen lakiin on kirjattu eheytystoiminnan kieltoja Maltalla, Equadorissa, Saksassa, Espanjassa, Ranskassa, Kreikassa, Kyproksella, Belgiassa, Islannissa, Uudessa Seelannissa, Kanadassa sekä alueellisesti/osavaltioissa Australiassa, Meksikossa ja Yhdysvalloissa. Skotlannin hallituksen lakiluonnos eheytystoiminnan kieltämiseksi on parhaillaan avoimessa konsultaatiossa.[15]

Pohjoismaat

Pohjoismaista sekä Islannissa että Norjassa ns. eheytystoiminta on kielletty lailla vuonna 2023. Molemmissa kielto on toteutettu muutoksena rikoslakiin. Islannissa hyväksytty kielto kattaa seksuaalisen suuntautumiseen, sukupuoli-identiteettiin tai sukupuolen ilmaisuun muuttamisen tai tukahduttamisen kohdistuvan perustelemattoman hoidon, jolle yksilö on altistettu pakottamisen, petoksen tai uhkailun kautta. Rangaistukseksi määrätään sakkoja tai kaksi vuotta vankeutta, mutta alaikäiseen kohdistuvista toimista voidaan

[13] Practices of so-called “conversion therapy”. Report of the Independent Expert on protection against violence and discrimination based on sexual orientation and gender identity. YK 2020. (A/HRC/44/53), https://documents.un.org/doc/undoc/gen/g20/108/68/pdf/g2010868.pdf?token=jdGIOqxS7eqev5yHMu&fe=true; Ks. myös Euroopan ihmisoikeusvaltuutettu 2023.
[14] Gender-based violence and discrimination in the name of religion or belief. Report of the Special Rapporteur on freedom of religion or belief. YK 2020. (A/HRC/43/48), https://www.ohchr.org/en/documents/thematic-reports/ahrc4348-report-freedom-religion-or-belief-and-gender-equality.
[15] Ending conversion practices in Scotland: consultation. 2024. https://www.gov.scot/publications/ending-conversion-practices-scotland-scottish-government-consultation/; Lista maista, löytyy Skotlannin lakiluonnoksen johdannosta.

tuomita enintään neljän vuoden vankeusrangaistukseen. Eheytystoiminnan hallinnoimisesta, rahan vastaanottamisesta tai toimintaan kannustamisesta voi saada sakkoja tai enintään yhden vuoden vankeusrangaistuksen.[16]

Norjan joulukuussa 2023 hyväksytty kielto käsittää psykoterapeuttiset, lääketieteelliset, vaihtoehtoiset tai uskontoon perustuvat tai muut systemaattiset toimet, joiden tarkoituksena on toisen henkilön seksuaalisen suuntautumisen ja sukupuoli-identiteetin muuttaminen, kieltäminen tai tukahduttaminen. Alle 18-vuotiaaseen kohdistuva muutospyrkimyksen olisi aina katsottava aiheuttavan psyykkistä haittaa.

Norjan laissa määritellään tavallinen ja törkeä tekomuoto. Tavallisesta ”ehteytysterapiasta” säädetään rangaistukseksi sakkoja tai enintään kolmen vuoden vankeusrangaistuksen. Törkeästä tekomuodosta rangaistaessa on lain mukaan kiinnitettävä huomiota siihen, onko toiminnasta aiheutunut merkittävää vahinkoa ruumiille tai terveydelle, toiminnan kestoon ja siihen, onko siihen osallistunut suuri joukko ihmisiä. Törkeästä teosta voidaan rangaista enintään kuuden vuoden vankeusrangaistukseen. Laissa puututaan myös eheytystoiminnan markkinointiin, josta voidaan rangaista sakkoihin tai enintään kuuden kuukauden vankeusrangaistukseen. Lakia voidaan soveltaa myös norjalaisten ulkomailla toteuttamiin toimiin.[17]

Muut maat

Ranska (2022)

Ranskassa laki kieltää pitkäkestoiset mielenterveyteen tai fyysiseen terveyteen vaikuttavat yritykset muuttaa toisen henkilön seksuaalista suuntautumista tai sukupuoli-identiteettiä. Korkeampi rangaistus on mahdollista määrätä, mikäli toimet ovat kohdistuneet alaikäiseen tai erityisen haavoittuvassa asemassa oleviin henkilöihin.[18]

Saksa (2020)

Saksassa laki kieltää eheytyshoitojen antamisen alaikäisille (alle 18-vuotiaille). Kieltoa voidaan kuitenkin soveltaa myös aikuisten kohdalla, jos osallistumisen vapaaehtoisuus on kyseenalaista tai hoitava taho ei ole kertonut aikuiselle hoidon riskeistä tai hoidoista mahdollisesti aiheutuvista vahingoista. Laki kieltää myös eheytyshoitojen markkinoinnin.[19]

Malta (2016)

Maltan laki kieltää muutospyrkimyksiä kannustavan toiminnan laajasti, mutta kiellon painotus on toiminnan jatkuvuudessa (”sustained effort”). Maltan lailla kielletään kaikki sellainen hoito, toiminta tai jatkuva pyrkimys, jonka tarkoituksena on muuttaa, ehkäistä tai poistaa henkilön seksuaalinen suuntautuminen,

---

[16] Lög um breytingu á almennum hegningarlögum, nr. 19/1940, með síðari breytingum (bælingarmeðferð).https://www.althingi.is/altext/153/s/2148.html

[17]Vedtak til lov om endringer i straffeloven (konverteringsterapi) https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Vedtak/Beslutninger/Lovvedtak/2023-2024/vedtak-202324-016/

[18] LOI n° 2022-92 du 31 janvier 2022 interdisant les pratiques visant à modifier l'orientation sexuelle ou l'identité de genre d'une personne. https://www.legifrance.gouv.fr/jorf/id/JORFTEXT000045097703.

[19] Gesetz zum Schutz vor Konversionsbehandlungen, Vom 12. Juni 2020. Bundesgesetzblatt Teil I Nr. 28 (bundesgesundheitsministerium.de).

sukupuoli-identiteetti ja/tai sukupuolen ilmaisu. Kielto koskee alle 16-vuotiaiden ohella myös haavoittuvassa asemassa olevia aikuisia.[20]

Eheytyshoitojen antaminen kiellettiin sekä terveydenhuollon ammattilaisilta että maallikoilta. Lain rikkomisesta johtuvat sakot ovat kuitenkin korkeammat ammattilaisille. Maltan laki kieltää myös eheytystoiminnan markkinoinnin sakon uhalla.

Uusi-Seelanti (2022)

Laki kieltää alaikäisille tai päätösvaltaisuudeltaan vajavaiselle kohdistetun eheytystoiminnan. Eheytystoiminnalle altistaminen on lain mukaan rangaistavaa kuitenkin ikään katsomatta, jos toiminta on aiheuttanut vakavaa vahinkoa.[21]

Kanada (2022)

Laki kieltää toisen ihmisen tietoisen altistamisen nk. eheytysterapialle, niiden tietoisen mainonnan, sekä nk. eheytysterapiasta johtuneen taloudellisen hyödyn vastaanottamisen. Laki kieltää myös alaikäisten viemisen pois maasta eheytystoimintaan osallistumiseksi.[22]

Ratkaisut eheytystoiminnan kieltämiseksi eroavat maasta toiseen. Lait eroavat kattavuudeltaan ja rangaistusasteikoltaan. Uusimmat lait ovat yhä kattavampia ja tarkempia. Usein sääntely toteutetaan rikoslaissa, laissa kielletään toiseen kohdistuvat muutospyrkimykset, niiden markkinointi ja mainonta sekä taloudellisen hyödyn saamisen niistä. Ne suojaavat sekä aikuisia että alaikäisiä muutospyrkimyksiltä. Alaikäisiin kohdistuvia muutospyrkimyksiä arvioidaan usein tiukemmin. Osaa lakeja voidaan soveltaa myös tapauksissa, joissa henkilö on viety pois maasta ja eheytystoiminta on tapahtunut toisessa maassa. Kiellon rikkomisesta annettavat rangaistukset ovat sakkoja, jotka ovat suuruudeltaan tuhansista useisiin kymmeniin tuhansiin euroihin tai vapausrangaistuksia, jotka ovat pituudeltaan 1 kk:sta kuuteen vuoteen.

Muutospyrkimysten kohteiksi joutuneiden tuki ja tiedon lisääminen

Pelkkä haitallisen toiminnan kieltäminen harvoin yksistään johtaa sen loppumiseen, eikä se myöskään häivytä haitallisia vaikutuksia, joita toiminnasta on yksilöille koitunut. Seta pitääkin välttämättömänä, että lakiin kirjattavan eheytystoiminnan kiellon lisäksi vahvistetaan muutospyrkimyksille altistuneille tarjolla olevaa asiantuntevaa tukea. Tukea tarjoavat tällä hetkellä mm. järjestöt, joiden resurssit ovat usein pieniä ja lyhytaikaisia.

Lisäksi on ennaltaehkäistävä eheytystoimintaa lisäämällä tietoisuutta toiminnan haitallisuudesta niin sote-alan ammattilaisten parissa kuin yhteisöissä, joissa sitä esiintyy.

Muutosrpykimyksiä ennaltaehkäistään lisäksi puuttumalla sateenkaari-ihmisiin kohdistuvaan stereotypioihin, ennakkoluuloihin ja vihaan, sillä ne ovat omiaan lisäämään riskiä muutospyrkimyksille altistumiseksi.

---

[20] ACT No. LV of 2016: The Affirmation of Sexual Orientation, Gender Identity and Gender Expression Act, 2016. https://parlament.mt/media/81828/act-lv-sexual-orientation-gender-identity-and-gender-expression-act.pdf
[21] Conversion Practices Prohibition Legislation Bill 2021. https://www.legislation.govt.nz/bill/government/2021/0056/latest/LMS487197.html
[22] An Act to amend the Criminal Code (conversion therapy). https://laws.justice.gc.ca/eng/AnnualStatutes/2021_24/FullText.html

Suomessa erityisesti sukupuolen moninaisuuteen liittyvä patologisointia tulisi purkaa ripeästi toimeenpanemalla Maailman terveysjärjestön uusin kansainvälinen sairausluokitus ICD-11.

Lopuksi

Homoseksuaaliset, bi/panseksuaaliset, transsukupuoliset, muunsukupuoliset ja intersukupuoliset ja kaikki sateenkaari-ihmiset ovat ehjiä sellaisina kuin he ovat. Yhteiskunnassamme on viimeisten vuosikymmenten aikana paitsi lainsäädännön niin myös muunlaisin keinoin vahvistettu seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvien oikeuksia elää omana itsenään ilman syrjintää. Seksuaaliseen suuntautumiseen ja sukupuoli-identiteettiin tai ilmaisuun kohdistuvien muutospyrkimysten olemassaolo on räikeässä ristiriidassa sateenkaari-ihmisten ihmisoikeuksia vahvistavan kehityksen kanssa.

Pitäisi olla itsestään selvää, että sateenkaari-ihmisten seksuaaliseen suuntautumiseen tai sukupuoli-identiteettiin kohdistuvat muutospyrkimykset ovat hengenvaarallisia ja sellaisina ne tulee kieltää kokonaan. Tällaiset muutospyrkimykset perustuvat vanhentuneisiin käsityksiin ja ennakkoluuloihin, joilla on vuosikaudet perusteltu yhteiskunnassamme sateenkaari-ihmisyyden kriminalisointia, leimaamista sairaiksi, yhteisöistä ulossulkemista, väkivaltaa ja syrjintää. Kyse on käytännöistä, joilla on merkittävää haittaa niille altistuneille yksilöille, mutta myös sateenkaari-ihmisille laajemmin. Yhä useampi maa on kieltänyt toiminnan. Seta katsoo, että Suomen tulee ryhtyä pikaisesti toimiin kaikenlaisen ”eheytystoiminnan” kitkemiseksi kotimaassa sekä toimia aktiivisesti sen kitkemiseksi kaikkialla maailmassa. Kannatamme lämpimästi Rikkomaton -kansalaisaloitteen hyväksymistä eduskunnassa.

Lisätiedot:

Pekka Rantala

puheenjohtaja

+358 50 329 9891

puheenjohtaja(at)seta.fi

Kerttu Tarjamo

pääsihteeri

050 309818

paasihteeri(at)seta.fi